

QUÆSTIO LVII.

DE DISTINCTIONE VIRTUTUM INTELLECTUALIUM.

SUMMA LITTERÆ.

Ab hac quæstione usque ad LXIII, agit sanctus doctor de divisionibus virtutum per tria genera, scilicet de intellectualibus, moralibus, et theologicis. Intellectuales perficiunt partem intellectivam: morales appetitivam, sive voluntatem, sive appetitum: theologicæ utramque partem perficiunt in ordine supernaturali. Et de virtutibus intellectualibus agit solum in hac quæstione quæ sunt quinque: tres quæ perficiunt partem speculativam, scilicet intellectus principiorum, sapientia, et scientia: duæ quæ perficiunt partem practicam, scilicet prudentia quoad agibilia, ars quoad factibilia, seu artefacta.

Igitur in articulo primo supponit habitus intellectuales posse esse virtutes, non quidem virtutes applicantes ad bene utendum, sed dantes facultatem ad bonum actum; pertinet autem ad rationem virtutis non solum bona applicatio, sed etiam bona et perfecta facultas operandi.

In articulo secundo ostendit recte dividi intellectualem virtutem penes scientiam, et sapientiam, et habitum principiorum in genere speculativo, quia omne verum, vel est notum per se, et ex terminis, vel per aliud, et per consequentias. Quod est per se notum, attingitur habitu principiorum: quod est per aliud notum, vel resolvitur in primas causas simpliciter, vel in proximas, licet in aliquo genere sint ultimæ: et quod primo modo procedit est sapientia, quod secundo scientia.

In articulo tertio inquirat an ars sit virtus intellectualis, et respondet esse, quia est recta ratio aliquorum operum sciendorum, non quod ad artem pertineat recte applicare appetitum ad bonum usum, sed dare facultatem faciendi bonum opus, scilicet artefactum, ad quod præbet certas, et determinatas regulas.

In articulo quarto ostendit prudentiam esse virtutem distinctam ab arte, quia ars versatur circa opera factibilia, quæ sunt opera per actus externos facienda, si sint artes mechanicæ, vel secundum mentem ordinanda, et disponenda, si sint artes liberales. Prudentia autem versatur circa agibilia, id est, circa actus, et mores humanos componendos. Et ideo supponit rectificationem appetitus circa finem, ordinat autem de mediis congrue ordinandis. Non pertinet autem ad artem appetitum rectificare, nec in fine, nec in mediis, sed solum artefactum in se bene disponere quocumque appetitu id fiat, bono vel malo.

In articulo quinto ostendit prudentiam esse necessariam homini, quia non potest recte, et debite eligere quæ agenda sunt, nisi ratio recte de hoc arbitretur, et disponat. Non potest autem ratio in rebus ita contingentibus, et arbitrariis, sicut sunt actus, et mores humani recte et debite ordinare, et judicare, nisi aliquo habitu ad id perficiatur, et illum vocamus prudentiam, quæ dirigit agibilia.

In articulo sexto ostendit recte prudentiæ adjungi alias tres virtutes tamquam partes, et comites illius, scilicet eubulia, synesis, et gnome. Et hoc ideo, quia practica ratio tres actus requirit, scilicet consiliari, ju-

dicare, et præcipere, quorum præcipuus, et magis practicus est præcipere, quia est magis operativus. Et ideo prudentiæ, quia principalior est, correspondet hic actus, qui est præcipere; duo autem alii actus virtutibus adjunctis, scilicet, eubulia pro consilio, synesis pro iudicio in rebus ordinariis, in rebus vero difficilioribus, et raris, quæ magis carent exemplo gnome.

A QUÆSTIONE LVIII USQUE AD QUÆSTIONEM LXI.

In istis quatuor quæstionibus agit D. Thomas de virtutibus moralibus, et earum distinctione in genere, ubi quatuor veniunt consideranda, quæ istis quatuor quæstionibus correspondent. Primum, est distinctio virtutum moralium ab intellectualibus: secundo, distinctio earum a passionibus, quæ ab aliquibus virtutibus veniunt moderandæ, et se habent ut earum materia, sicut in fortitudine, et temperantia: tertio, consideratur distinctio virtutum moralium inter se: quarto, specialiter considerantur virtutes cardinales, quæ principales sunt inter morales, et ad illas aliæ reducuntur.

SUMMA HARUM QUÆSTIONUM.

Circa primum determinat S. Thomas quæstione LVIII, non omnem virtutem dici moralem, sed tantum posse virtutem moralem esse in vi appetitiva, vel in ordine ad illam, quia virtus moralis dicitur a more; et mos consuetudinem quamdam, et inclinationem dicit juxta regulam rationis. Sic autem inclinari, et sic assuescere, non ad omnem virtutem pertinet, sed ad illam, quæ rectam inclinationem facit.

Unde sequitur primo, quod moralis virtus debet distingui ab intellectuali, quia hæc perficit intellectum, datque facultatem bene cognoscendi, non applicationem, et consuetudinem recte inclinandi. Sequitur secundo, quod virtus adæquate dividitur in intellectualem, et moralem loquendo de virtutibus acquisitis, quia quidquid acquiri potest nostris actibus, comprehenditur duplici illa potentia intellectus, et voluntatis, atque appetitus. Et primæ designatur virtus intellectualis, secundæ et tertiæ, moralis. Sequitur tertio, quod virtus moralis potest esse sine virtute intellectuali speculativa: verbi gratia, sine sapientia, et scientia, non tamen sine practica, quæ est prudentia, quia hæc directiva, et regulativa est agibilibus, seu moralium applicando illis regulas rationis. Sequitur quarto, neque prudentiam posse esse sine virtutibus moralibus, quia rectum iudicium in practicis dependet ex recta intentione finis, quæ in materiis virtutum sine rectitudine appetitus stare non potest, pertinetque ad ipsas virtutes. Potest tamen sine virtutibus moralibus dari virtus speculativa, ut scientia in peccatore.

Circa secundum pro distinctione virtutum moralium a passione, de quo agit quæstione LIX, supponit D. Thomas, quod passio, quæ est actus appetitus sensitivi dupliciter sumitur. Uno modo pro affectu inordinato, et excessivo, qui est morbus, seu ægritudo animæ: alio modo pro moderato, et refrænato affectu, sicut in corpore possunt esse humores temperati, vel inordinati, et primi inducunt sanitatem, secundi morbum. Qua distinctione supposita multæ difficultates, quæ olim apud veteres philosophos fuerunt circa virtutes, et passiones, dissolvuntur.

Nam in primis sequitur, quod ipsa virtus non est passio, sed est habitus inclinans ad passionem moderatam, id est, regulatam regulis rationis. Sequitur secundo, quod virtus potest esse cum tristitia, et cum passione, non quidem immoderata, et excedente, sed moderata, et ordinata sub ratione. Sequitur tertio, quod aliquæ virtutes versantur circa passiones, scilicet illæ, quæ habent pro materia moderari illas, et eliciunt tales actus moderatos. Aliæ versantur circa operationes ad alterum, sicut quæ respiciunt justum, et debitum, ut justitia, et virtutes illi adjunctæ, quæ non respiciunt pro materia moderari passiones, sed ordinare operationes ad alterum.

Circa tertium, scilicet distinctionem virtutum moralium inter se, quæstione LX supponit in primis D. Thomas, quod virtus moralis non est una tantum, licet prudentia earum directiva una sit. Cujus diversitatis ratio est, quia objectum virtutum moralium est bonum ut regulatum ratione. Contingit autem diversum bonum diversimode regulari, et diverso modo participare ipsam regulationem rationis; aliter enim regulantur, seu moderantur a ratione delectationes, scilicet frænando animum ne laxetur in illas; aliter timores, scilicet impellendo, et firmando animum ut aggrediatur, et non succumbat. At vero prudentia non habet pro objecto bonum regulatum, et regulationem participatam, sed ipsam regulam participandam in diversis bonis, et hæc est una ex eo quod ordinatur ad unum finem vitæ humanæ, id est, ad ejus veram, et propriam felicitatem qua recte vivitur. Et ideo habet se prudentia respectu virtutum sicut causa æquivoca, et mensura complectens omnes virtutes, ex cujus diversa participatione resultant diversæ regulationes in diversis materiis virtutum, et bonis circa quæ versantur, sicut ex sole resultant in his inferioribus diversæ species rerum, et diversæ generationes.

Quo supposito virtutes morales triplici divisione dividuntur. Primo enim generaliter dividuntur penes passiones, et operationes virtutes quæ versantur circa passiones habent pro materia moderari passiones appetitus sensitivi, ut secundum regulam rationis componantur: virtutes circa operationes versantur in ordine ad alterum in ratione debiti, et justitiam constituendo mensurationem, et æquitatem in his quæ alteri debentur: circa passiones versantur fortitudo, et temperantia, et virtutes eis adjunctæ: circa operationes justitia, et virtutes ei adjunctæ, aut potentiales ejus partes.

Secundo, dividitur virtus, quæ versatur circa operationes ad alterum, et servat rationem debiti et justitiam, triplici modo. Nam quædam servant debitum rigorosum, seu legale, et solvunt ad æqualitatem, ut justitia communicativa, quædam solvunt ad æqualitatem, sed non servant debitum rigorosum, sed morale, et secundum decentiam, ut amicitia, liberalitas, etc. quædam e contra servant debitum rigorosum, sed non ad æqualitatem possunt solvere, sicut religio erga Deum, pietas erga parentes, etc.

Tertio, dividitur virtus circa passiones juxta diversitatem passionum non quamcumque, sed secundum diversum modum regulandi illas per rationem, et similiter secundum diversa objecta passionum non absolute, sed secundum quod diverso modo sunt regulabilia a ratione sicut sub temperantia alia virtus est abstinentiæ, alia castitatis: in fortitudine alia est magnificentia, alia magnanimitas, etc.

Circa quartum agit specialiter D. Thomas quæstione LXI, de distinctione virtutum cardinalium; dicuntur enim cardinales virtutes, quæ in genere morali præcipuæ sunt, quia circa principalem, seu difficiliorem materiam versantur in illo genere, vel quia principali modo tendunt in sua objecta, id est, secundum modos magis præcipuos, et generales, qui inveniuntur in virtutibus, sicut prudentia dirigendo, temperantia moderando, seu refrænando concupiscentias, fortitudo aggrediendo, et susti-

nendo, justitia adæquando debita. Et in materia dirigendi prudentia respicit difficiliorem actum, qui est præcipere usque ad debitam executionem, non consiliari, aut judicare tantum; temperantia respicit difficiliorem moderationem, quæ est circa delectationes tactus, quæ sunt valde naturales; fortitudo difficiliora pericula ad aggrediendum, vel sustinendum, quæ sunt pericula mortis; justitia difficilius debitum, quod est legale ad æqualitatem solvendum. Et istæ sunt quatuor virtutes cardinales. Ratione autem diversi status, et perfectionis, quam obtinent virtutes, dividuntur in politicas, purgatorias, purgati animi, et exemplares, de quibus postea dicemus.

QUÆSTIO LXII.

DE VIRTUTIBUS THEOLOGICIS.

SUMMA LITTERÆ.

Virtutis munus est rectificare hominem, et disponere ad felicitatem, quæ obtinetur secundum intellectum, et voluntatem. Est autem duplex felicitas, scilicet naturalis, quæ consistit in recta intelligentia, et debita operatione voluntatis circa res naturales, licet ex illis ut ex effectibus etiam Deum attingat: alia est felicitas supernaturalis, quæ consistit in recta intelligentia, et operatione voluntatis circa Deum in se. Ad primam ergo felicitatem ordinantur virtutes ordinis naturalis, sive intellectuales, sive morales: ad secundam ordinantur virtutes supernaturales, inter quas primum locum obtinent, quæ versantur circa Deum tamquam circa proprium objectum, ut finis est supernaturalis ideoque vocantur theologice, id est, circa Deum se habentes tamquam circa objectum proprium.

Sic ergo in primo articulo docet dari has virtutes theologicas, quia ad beatitudinem supernaturalem non sufficiunt principia naturalia, quæ hominem ordinant ad illam, debent ergo divinitus aliqua principia infundi, quæ ad illam ordinant, et hæc vocantur virtutes theologice, quia circa Deum immediate versantur, et a solo Deo infunduntur, et sola divina revelatione cognoscuntur.

In articulo secundo ostendit has virtutes distingui specie ab intellectualibus, et moralibus, quia objectum formale, et specificativum istarum est Deus, ut excedit nostræ rationis cognitionem. Objectum autem virtutum intellectualium, et moralium est aliquid humana ratione comprehensum. Distinguuntur ergo specificè.

In articulo tertio ostendit convenienter poni tres virtutes theologicas, fidem, spem, charitatem, quia homo ordinari debet ad beatitudinem supernaturalem, tam per illustrationem intellectus, quam per rectitudinem voluntatis, et sic istis duabus potentiis debuerunt aliqua principia divinitus dari, quæ illas elevarent ad talem ordinem. Et quoad intellectum datur fides, quæ capit ea quæ divinitus revelantur. Quoad voluntatem oportet duo adhiberi principia: unum quod intendat assequi illam beatitudinem per supernaturalia media, et hoc est spes: aliud quo uniat hominem ipsi fini, et quasi transformet in illum finem ut ei connaturaliter jungatur, et hoc est charitas.